

ГРАМАТИКА НА ФАНТАЗИЯТА

НА ГРАД РЕДЖО ЕМИЛИЯ

GIANNI RODARI

Original title *Grammatica della fantasia*

© 1980, Maria Ferreti Rodari and Paola Rodari, Italy

© 1991, Edizioni EL S.r.l., Trieste Italy

© Борислав Георгиев Иванчев,

Лиляна Георгиева Найденова, *превод от италиански*

© Дамян Дамянов, *художник на корицата*

© Сиела Норма АД

София • 2015

ISBN: 978-954-28-1893-9

Джани Родари

Граматика на фантазията

Превод от италиански
Борислав Георгиев Иванчев,
Лиляна Георгиева Найденова

СЪДЪРЖАНИЕ

1. ПРЕДИСТОРИЯТА.....	7
2. КАМЪКЪТ В БЛАТОТО.....	12
3. ДУМАТА „ЧАО“.....	19
4. ФАНТАЗИЙНИЯТ БИНОМ.....	23
5. „СВЕТЛИНА“ И „ОБУЩА“.....	28
6. КАКВО БИ СТАНАЛО, АКО... ..	33
7. ДЯДОТО НА ЛЕНИН.....	37
8. ПРОИЗВОЛНАТА ПРЕДСТАВКА.....	39
9. ТВОРЧЕСКАТА ГРЕШКА.....	42
10. СТАРИ ИГРИ.....	46
11. КОЛКО ПОЛЕЗЕН Е ДЖОЗУЕ КАРДУЧИ.....	50
12. ПОСТРОЯВАНЕТО НА „LIMERICK“ (РИМУВАНА БЕЗСМИСЛИЦА).....	54
13. ПОСТРОЯВАНЕТО НА ГАТАНКА.....	58
14. ЛЪЖЕГАТАНКАТА.....	62
15. НАРОДНИТЕ ПРИКАЗКИ КАТО ПЪРВИЧЕН МАТЕРИАЛ.....	64
16. „СБЪРКВАНЕ“ ПРИ ПРИКАЗКИТЕ.....	67
17. ЧЕРВЕНАТА ШАПЧИЦА НА ВЕРТОЛЕТ.....	69
18. ПРИКАЗКИ „НАОПАКИ“.....	72
19. КАКВО СЕ СЛУЧИ ПОСЛЕ.....	74
20. САЛАТА ОТ ПРИКАЗКИ.....	77
21. ПРЕКОПИРАНИ ПРИКАЗКИ (ИЛИ „ПРИКАЗКИ КАЛКИ“).....	79
22. КАРТИТЕ НА ПРОП.....	85
23. ФРАНКО ПАСАТОРЕ „РАЗКРИВА КАРТИТЕ СИ“.....	97
24. ПРИКАЗКИ „НЕПРЕМЕННО С КЛЮЧ“.....	100
25. ОБРАЗЪТ НА ВЕЩИЦАТА „БЕФАНА“ (разбор).....	103
26. СЪКЛЕНОТО ЧОВЕЧЕ.....	107
27. КАУБОЯТ БИЛ – ПИАНОТО.....	109
28. ПРОСТО ДА ЯДЕМ И „ДА ИГРАЕМ НА ЯДЕНЕ“.....	112

29. ПРИКАЗКИ НА МАСАТА	116
30. ПЪТУВАНЕ ПРЕЗ СОБСТВЕНИЯ ДОМ	120
31. ИГРАЧКАТА КАТО ДЕЙСТВАЩО ЛИЦЕ	126
32. МАРИОНЕТКИ И КУКЛИ	131
33. ДЕТЕТО КАТО ГЛАВНО ДЕЙСТВАЩО ЛИЦЕ	137
34. ИСТОРИИ „ТАБУ“	140
35. ПИЕРИНО И ПЛАСТИЛИНЪТ	145
36. ИСТОРИИ ЗА СМЯХ	151
37. МАТЕМАТИКАТА В ИСТОРИИТЕ	156
38. ДЕТЕТО, КОЕТО СЛУША ПРИКАЗКИ	161
39. ДЕТЕТО, КОЕТО ЧЕТЕ КОМИКСИ	166
40. КОЗАТА НА ГОСПОДИН СЕГЕН	169
41. ИСТОРИИ ЗА ИГРА	174
42. АКО ДЯДО СТАНЕ КОТАРАК	178
43. ИГРИ В БОРОВАТА ГОРИЧКА	180
44. ВЪОБРАЖЕНИЕ, ТВОРЧЕСТВО, УЧИЛИЩЕ	187
45. БЕЛЕЖКИ	197
НОВАЛИС	197
ДВОЙНА АРТИКУЛАЦИЯ	198
ДУМАТА, КОЯТО СИ ИГРАЕ	198
ЗА МИСЛЕНЕТО НА ДВОЙКИ (ВЖ. ГЛ. 4)	200
УЧУДНЯВАНЕТО	200
„СЮБЛИМИНАЛНОТО ВЪЗПРИЕМАНЕ“	201
ФАНТАЗИЯ И ЛОГИЧЕСКО МИСЛЕНЕ	201
ГАТАНКАТА – ФОРМА НА ПОЗНАНИЕ (ВЖ. ГЛ. 13)	202
ЕФЕКТЪТ НА АМПЛИФИКАЦИЯТА	204
ТЕАТЪРЪТ ЗА ДЕЦА	205
СТОКОЗНАНИЕТО НА ФАНТАЗИЯТА	206
МЕЧЕТО ОТ ПЛАТ (ВЖ. ГЛ. 31)	207
ГЛАГОЛЪТ НА ИГРАТА (ВЖ. ГЛ. 33)	208
ИСТОРИИ НА МАТЕМАТИКАТА	209
ЗАЩИТА НА „КОТАРАКЪТ С ЧИЗМИ“	210
ЕКСПРЕСИВНА ДЕЙНОСТ И НАУЧЕН ОПИТ	213
ИЗКУСТВО И НАУКА (ВЖ. ГЛ. 44)	214

1. ПРЕДИСТОРИЯТА

През зимата на 1937/38 г., препоръчан от една начална учителка, съпруга на регулировчика, бях поел задължението да преподавам италиански език на децата на едни немски евреи, които бяха повярвали – вярвах го само няколко месеца, – че най-после в Италия са намерили убежище от расовите преследвания. Живеех с тях в един чифлик сред хълмовете, недалеч от езерото Маджоре. С децата работех от седем до десет сутринта. Останалото време от деня прекарвах в разходки из близките горички и в четене на Достоевски. Хубаво време беше това – жалко, че бързо свърши. Научих малко немски и се нахвърлих върху книги, написани на този език, нахвърлих се с пристрастието, безпорядъка и насладата, които донасят на учещия се сто пъти повече неща, отколкото едно стогодишно ходене на училище.

Един ден във „Фрагменти“ от Новалис (1772–1801) открих следната мисъл: „Ако притежавахме наука и за фантазията, както притежаваме наука за логиката, тогава бихме разбулили тайните на изкуството да се измисля“. Мисълта бе великолепна! Въобще всички почти мъдри мисли от тази книга на Новалис са чудесни и кажи-речи всички съдържат неочаквани прозрения.

Когато само след няколко месеца се запознах с френските сюрреалисти, аз повярвах, че в техния начин на работа съм намерил най-после науката за фантазията – „фантастиката“, търсена от Новалис. Вярно е, че бащата и пророкът на сюрреализма още в първия манифест на движението бе писал: „Бъдещите технически похвати на сюрреализма не ме интересуват“. Но междуременно неговите приятели – писатели и художници – бяха наизобретили доста такива технически похвати. По това време – моите евреи бежанци бяха отново отпътували, за да търсят друго отечество – бях започнал да преподавам на най-малките в първоначалното училище. Трябва да съм бил невъ-

зможен учител, зле подготвен за работата си и с претъпкана от всичко по нещо глава: от индоевропейско езикознание до марксизъм. Многозаслужилият господин Ромуси, директор на градската библиотека във Варезе, макар и портретът на дуче да беше на видно място над бюрото му, ми връчваше винаги и без да му мигне окото каквато и да е книга, стига за нея да бях попълнил редовен фиш. В главата ми имаше място за всичко с изключение на школото. Но поне скучен учител не съм бил. Къде от обич към учениците, къде от собствена нужда за игра, аз разказвах на децата истории, които нямаха кой знае какъв допир с действителния живот, а още по-малко с така наречения здрав смисъл. Тези истории аз измислях, като си служех с „техническите похвати“, получили началото си от Андре Бретон, но едновременно с това и високомерно подминати от него.

Все по това време бях сложил върху едно скромно тефтерче следния важен надпис: „Тетрадка по фантастика“. Там си водех бележки не за приказките, които разказвах, а за начините, по които те възникваха, за триковете, които изнамирах или вървах, че съм изнамерил, за да задвижа чрез тях думи и образи.

После всичко това остана за дълго време забравено и погребано до момента, когато почти съвсем случайно – беше около 1948 г. – започнах да пиша за деца. Тогава и „Тетрадката по фантастика“ отново изплува в паметта ми. Тя започна отново да се пълни и да оказва полезно влияние в моята нова и непредвидена дейност. Само леност, известна съпротива към каквато и да било систематика, както и липса на време ми попречиха да взема публично думата по тези въпроси и това трая до 1962 г., когато отпечатах в римския ежедневник „Паезе Сера“ моя „Наръчник по измисляне на приказки“ в две последователни части (в броевете от 9 и 19 февруари).

В тези статии моето лично „аз“ почтително се разграничаваше от разглеждания въпрос, като измисляше следната история: по време на олимпийските игри в Рим аз съм се бил запознал с млад японски учен и от него съм бил получил един ръкопис, представляващ английския превод на малък литературен очерк. По-

следният бил уж публикуван в 1912 г. в Щутгарт в издателството „Новалис-Ферлаг“, за автор имал някой си невероятен Ото Шлегел-Камницер, а като заглавие носел немското, Grundlegung zur Phantastik. Die Kunst Maerchen zu schreiben, тоест: „Основи на фантастиката. Изкуството да се пишат приказки“. В рамките на тази далеч не оригинална фикция, застанал на границата между сериозен и шеговит подход, аз излагах някои несложни похвати на творческото въображение. Същите тези похвати популяризирах по-късно и в продължение на години във всички училища, които посещавах като разказвач на приказки, като събеседник, който беше винаги готов да отговори на детските въпроси. Защото винаги се намираше едно дете, което ще запита, и то точно по следния начин: „А как се измислят приказките?“. Всяко такова дете заслужава честно да му се отговори.

Подхванах по-късно същата тема във „Вестник на родителите“, като се постарях да внуша на читателите по какъв начин сами биха могли да си измайсторят „приказки за лека нощ“ („Какво ще стане, ако дядо се превърне в котарак“, декември 1969; „Пълна чиния с приказки“, януари-февруари 1971; „Смешни истории“, април 1971).

Не е красиво, знам, че изреждам толкова дати. Чий ли интерес биха могли да събудят? Исторически вектори, ще рекат. И все пак приятно е да ги подреда така, една след друга, като че ли всяка от тях си има своята собствена важност. Нека читателят реши, че аз играя и че тази игра е наречена от компенсационната психология: „Мамо, гледай ме как карам без ръце!“. Винаги е хубаво човек да може да се похвали с нещо...

От 6 до 10 март през 1972 г. по покана на общинската управа в град Реджо Емилия имах редица срещи с около петнадесетина учители от детските градини (бивши „забавачници“), от първоначалните и средните училища и пред тях представих, тъй да се каже, в завършен и официален вид целия си арсенал.

Три неща винаги ще ме карат да си припомням тази седмица като една от най-хубавите в живота ми. Първото нещо е, че афишът, който общинската управа бе накарала да разлепят за

случая, черно на бяло канеше на „Срещи с фантастиката“ и аз можех до насита да чета по градските стени, които изглеждаха малко стреснати, тази дума, която беше ме придружавала в продължение на тридесет и четири години. Второто нещо е, че същият афиш предупреждаваше, че „предварителното запазване на места“ бе ограничено „до петнадесетина“ бройки: очевидно смяташе се, че по-голямо число присъстващи би могло да превърне семинарните срещи с дискусии в сказки, които не биха били от полза за никого. Но предупреждението като че ли изразяваше и някакъв страх: да не би неудържими тълпи, чули призива на „Фантастиката“, да се втурнат и превземат с шурм залата. Последната, до вчера служила за гимнастически салон на пожарникарите, бе гордо красива с железните си колони, боядисани в мораво, и сега очакваше нашия конгрес. Всичко това беше затрогващо. Третата причина за щастие, най-съществената, се състоеше във възможността, която ми бе предоставена да разсъждавам надълго и нашироко, системно и с помощта на непрекъснатия контрол на дискусиата и на опита не само върху функцията на въображението и похватите за неговото поощряване, но също така и върху начина, по който те биха могли да се предадат по-нататък на всички, например за да станат инструмент за езиковото възпитание на децата, а и не само за езиковото.

Накрая на този „кратък курс“ имах пред себе си написания текст на петте беседи. Това бе станало възможно благодарение на магнетофона, който ги беше записал, и на търпението на една машинописка, която беше разшифровала всичко.

Тъй че малкото книжле, което сега представям, е само доработка на разговорите в Реджо Емилия. Сега му е време да уточня и това: книгата не е опит да се създаде „Фантастика“, изпитана по всички правила на науката и вече готова за преподаване и усвояване из училищата като геометрията например. Тя не е и някаква пълна теория на творческото въображение и на измислицата въобще. За всичко това биха били нужни малко по-здрави мускули, както и някой, който да е по-малко невежа

от мен. Книгата не представлява дори някакво „есе“. Всъщност и аз не зная какво представлява. Тук се говори за някои от начините да се съчиняват истории за деца и как да се помогне на децата сами да си съчиняват приказките. Но кой знае колко много още други начини биха могли да се изнамерят и опишат! При това тук се говори само за словесната творческа измислица и едва се загатва, без да се копае много надълбоко, че тези технически похвати биха могли лесно да бъдат пренесени и в другите езици. Щом като историята може да бъде разказана от единичен разказвач или от цяла група, тя може също така да се превърне в театър или в канава за куклено представление, да се развие в рисуван разказ или филм, да бъде записана върху касетка и изпратена на приятели. Всички тези технически способности би трябвало да навлязат по-нашироко в детските игри, но по този въпрос тук е казано наистина твърде малко.

Надявам се, че този малък труд би могъл да се окаже полезен и за всеки, който вярва в необходимостта въображението да заеме своето място във възпитанието; на този, който има доверие в творческите способности на детето; на този, който знае каква освободителна сила притежава словото. „Всички начини за употреба на словото нека бъдат на разположение на всички!“ – това ми изглежда най-подходящото мото за тази книга. При това девизът има хубаво, демократично звучене. Не за да станат всички художници на словото, а за да не бъде никой роб.